

УДК 159. 923

Шандрук Сергій Костянтинович, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та соціальної роботи Тернопільського національного економічного університету

e-mail: S_Shandruk@ukr.net

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація

У статті виділено основні засади для побудови моделі становлення творчої особистості психолога-професіонала та розкриваються основні компоненти структурно-функціональної моделі професійних творчих спроможностей студентів-психологів, зокрема: сфери мисленнєво-пошукового креативного вчинення, складники, компоненти і механізми професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів.

Теоретико-методологічним підґрунтям моделі розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів обрано філософсько-психологічну теорію вчинку і напрацювання, здійснені українськими і російськими науковцями в напрямку збагачення цієї теорії; та циклічно-вчинковий підхід у розвитку науки (передусім соціогуманітарної, наукових шкіл і творчого шляху видатних мислителів) з його базовими принципами, концептами і закономірностями.

На теоретичному та експериментального рівнях доведено, що розвиток професійних творчих здібностей особистості – це, насамперед, якісна зміна сфер мисленнєво-пошукового креативного вчинення (активізаційної, конативної, діяльної та самоорганізаційної), їх складників (задатків, творчих здібностей, творчості й креативності), структурних компонентів (емоційно-когнітивного, проблемно-мотиваційного, комунікативно-продуктивного і професійно-креативного), механізмів (проблемно-ситуаційного, мотиваційно-регулятивного, комунікативно-діяльного та рефлексивно-самоорганізаційного)

через включення професіонала у продуктивну діяльність. На цих вихідних положеннях і побудована структурно-функціональна модель розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів.

***Ключові слова:** творчі здібності, творчість, практичний психолог, модель, вчинок, циклічність.*

Шандрук Сергей Константинович, кандидат психологических наук, доцент, профессор кафедры психологии и социальной работы Тернопольского национального экономического университета

СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ

Аннотация

В статье выделены главные основы для построения модели становления творческой личности психолога-профессионала и раскрываются главные компоненты структурно-функциональной модели профессиональных творческих возможностей студентов-психологов, а именно: сферы мыслительно-поискового креативного деяния, составляющие, компоненты и механизмы профессиональных творческих способностей будущих практических психологов.

Теоретико-методологической основой модели развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов избрано философско-психологическую теорию поступка и наработки, сделанные украинскими и русскими учеными в направлении обогащения этой теории; и циклически-поступковый подход к развитию науки (прежде всего социогуманитарной, научных школ и творческого пути известных мыслителей) с его базовыми принципами, концептами и закономерностями.

На теоретическом и экспериментальном уровне доказано, что развитие профессиональных творческих способностей личности – это, прежде всего,

качественное изменение сфер мыслительно-поискового деяния (активизационной, конативной, деятельной и самоорганизационной), их составляющих (задатков, творческих способностей, творчества и креативности), структурных компонентов (эмоционально-когнитивного, проблемно-мотивационного, коммуникативно-продуктивного и профессионально-креативного), механизмов (проблемно-ситуационного, мотивационно-регулятивного, коммуникативно-деятельного и рефлексивно-самоорганизационного) через включение профессионала в продуктивную деятельность. На этих исходных положениях и построена структурно-функциональная модель развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов.

Ключевые слова: творческие способности, творчество, практический психолог, модель, поступок, цикличность.

Shandruk Sergiy Kostyantynovych, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Professor of Psychology and Social Work Department, Ternopil National Economic University

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF PROFESSIONAL CREATIVE ABILITIES OF FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS

Summary

The article highlights the main principles for the model of creative personality formation of a psychologist-professional, and it reveals key components of the structural-functional model of professional creative capabilities of students-psychologists, in particular the sphere of mental and search of creative commitment, elements, components and mechanisms of professional creative abilities of future practical psychologists.

Theoretical and methodological basis of the model of professional creative abilities of future practical psychologists is the philosophical and psychological theory of an action and performance achievements made by Ukrainian and Russian

scientists towards enriching this theory; and cyclically-action approach of science development (especially socio-humanitarian, scientific schools and creative way of prominent thinkers) with its basic principles, concepts and laws.

At the theoretical and experimental levels, it is proved that the development of professional creative abilities of an individual is primarily a qualitative change in areas of mental and search creative commission (activation, conative, active and self-organizational), their components (instincts, creative abilities of creation and creativity), structural elements (emotional, cognitive, problematic and motivational, communicative and productive, creative and professional), mechanisms (problem-situational, motivational and regulatory, communicative and active, reflexive and self-organizing) through a professional engagement into productive activity. The structural and functional model of professional creative abilities development of future practical psychologists is built on these initial positions.

Keywords: *creative abilities, creativity, practical psychologist, model, action, cycle.*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Передумовою створення психодидактичних умов розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів є розробка такої моделі, котра б відображала системотвірну і смислоутворювальну сукупність причин і обставин у креативному пізнанні та мислепродуктивній діяльності й у такий спосіб уможлиблювала становлення творчої особистості психолога-професіонала. Причому моделювання (у нашому випадку креативного довілля) треба для того, щоб: а) зрозуміти як вибудований конкретний об'єкт – яка його структура, основні властивості, закони розвитку і взаємодія із довіллям; б) навчитися керувати розвитком чітко упредметненого процесу і виокремлювати найоптимальніші способи управління ним у заданих умовах і критеріях (оптимізація); в) прогнозувати прямі і непрямі наслідки зреалізування заданих способів і форм взаємодії на об'єкт, процес; г) вносити зміни і відслідковувати отримані результати [2, с. 308].

Мета дослідження полягає в методологічну обґрунтуванні та експериментальній перевірці концептуальної моделі професійних творчих здібностей студентів психологічного профілю на підґрунті циклічно-вчинкового підходу і на цій основі створенні нової типології творчих спроможностей практичного психолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самим терміном «модель» позначається «специфічний об'єкт, котрий створений з метою одержання і/або зберігання інформації у формі уявного образу, опису знаковими засобами (формулами, графіками тощо) чи матеріального об'єкта, що відтворює властивості, характеристики та зв'язки об'єкта-оригінала довільної природи, які є істотними для розв'язання суб'єктом (особистістю) творчого завдання» [1, с. 186]. Так, наприклад А.К. Маркова у визначенні моделі фахівця наголошує на тому, що «модель особистості фахівця – це опис сукупності його якостей, котрі забезпечують зовнішнє виконання завдань, які виникають у виробничій сфері, а також його самонавчання і саморозвиток [3, с. 20]. Тому модель професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів має містити сукупність якісних і кількісних характеристик-елементів творчості загалом і творчого потенціалу особистості зокрема в динаміці актуалізованого креативного процесу професійного зреалізування.

Теоретико-методологічним підґрунтям моделі розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів нами обрано філософсько-психологічну теорію вчинку В.А. Роменця (1926–1998) [4-6] і напрацювання, здійснені українськими і російськими науковцями в напрямку збагачення цієї теорії; та циклічно-вчинковий підхід у розвитку науки (передусім соціогуманітарної, наукових шкіл і творчого шляху видатних мислителів) з його базовими принципами, концептами і закономірностями, що обґрунтований А.В. Фурманом [8-10].

Викладення основного матеріалу. За результатами теоретико-методологічного аналізу висновуємо, що для системного вивчення професійних творчих здібностей майбутніх психологів треба зосередити увагу на такому головному аспекті методологування, як циклічно-

вчинковий підхід до фахової підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю. Тому складники структурно-функціональної моделі професійних творчих здібностей студентів-психологів повинні спрямовуватися на якомога повніше охоплення різних сторін творчої особистості психолога-професіонала – емоційної, комунікативної, мотиваційної, рефлексивної, інтелектуальної та власне професійної, а також враховувати індивідуальну специфіку розвитку креативності особистості студентів цього соціономічного профілю.

Виходячи із циклічно-вчинкового підходу, виокремимо такі сфери мисленнєво-пошукового творчого креативного вчинення: активізаційну, конативну, діяльнісну і саморегуляційну (рис. 1).

Беручи до уваги те, що ініціювання креативного вчинення та продуктивної діяльності зумовлюється сукупністю багатьох чинників, які мають свої функції та виступають у своїх ролях у цілісному процесі активності, то вихід із даної ситуації полягає у тому, щоб не з'ясувати, що саме є творчим учиненням, а поєднати розуміння змісту та особливостей проблеми із зреалізуванням особистістю творчого потенціалу. Активність психолога-професіонала спрямована на творче пізнання свого фаху, поглиблення та розширення своїх знань, креативне вивчення клієнта, пошук нових оригінальних підходів та методів стосовно розв'язання повсякденних проблем у психологічній практиці.

1 – активізаційна:
ситуаційна
спрямованість на творче
пізнання, пошук нових
оригінальних підходів
стосовно розв'язання
повсякденних проблем у
психологічній практиці

2 – конативна:
вмотивована система
творчих потреб та
спонукань на
актуалізоване бажання
зреалізувати власні
креативні спроможності

4 – самореалізаційна:
усвідомлення
відповідальності за
творче вчинення,
виявлення нового чи/або
оригінального творчого
продукту

3 – діяльна:
зреалізування зовнішніх
професійно-
продуктивних умінь і
компетентностей,
удіяльна психологічна
взаємодія у ході
психологічного
проекування

Рис. 1. Сфера мисленнєво-пошукового креативного вчинення

Причому ця активність постійно знаходиться у креативно-дієвому стані, у пошуку продуктивних методів і підходів створення продукту творчості, що уможлиблює найкращий шлях зреалізування професійної діяльності, отримання внутрішнього задоволення від власних креативних спроможностей, підвищення свого професійного рівня та конструктивний розвій професійних творчих здібностей.

Результативність пошукової творчої діяльності психолога уможлиблює його конативна сфера мисленнево-пошукового креативного вчинення, котра зумовлена творчими потребами та іншими спонуканнями особистості, які цілеспрямовують її на розв'язання нешаблонних проблемних ситуацій, на актуалізоване бажання зреалізувати свої творчі спроможності. Враховуючи те, що ставлення студентів до навчання, до опанування професією великою мірою залежить від їх потребо-мотиваційної сфери, сформованої системи цінностей, життєвих цілей, та закономірно виокремлюємо виняткову вагомість формування позитивної мотивації до оволодіння продуктивною діяльністю у підготовці майбутніх практичних психологів, котра відбувається під час їхньої спеціально організованої пошукової діяльності у часопросторі креативно збагаченого довкілля. Загалом внутрішньо вмотивована конативна сфера особистості посідає провідне місце у структурі її творчих професійних здібностей та є одним із рушійних сил креативного вчинення і продуктивної мислєдіяльності.

Діяльнісна сфера у структурі мисленнево-пошукового креативного вчинення забезпечує зреалізування майбутнім психологом зовнішніх професійних умінь і компетенцій, тобто актуалізує ті форми і способи їхньої активності отримують удіяльнення, котре й уможлиблює включення студента психолога у різні види психологічної взаємодії, активізує увагу до клієнтів, стимулює його життєвий досвід, упроблемнює неординарні життєві ситуації, змушує використовувати продуктивні методи стимулювання та прояву самостійності і відповідальності клієнта. Усе це підтверджується спроможністю

психолога-фахівця адекватно його психодуховному стану розуміти клієнта, сприймати й компетентно інтерпретувати інформацію про сигнали останнього, проникати в його особистісно-змістову сферу, встановлювати психологічний контакт, керувати спілкуванням (розподіляти увагу та підтримувати її, допомагати знімати психологічні бар'єри тощо), налагоджувати зворотний зв'язок, володіти професійними техніками делікатного впливу і психокорекції самосвідомості індивідуальності, котра потребує допомоги.

На підґрунті теоретико-методологічних положень основними складниками професійних творчих здібностей виокремлюємо задатки, творчі здібності, творчість і професійну креативність, котрі уможливають досягнення креативного рівня розвитку особистості, в тому числі оволодіння нею методами, процедурами і технологією інноваційно-пошукової діяльності та у підсумку – створення продукту творчості (рис. 2).

1 – задатки:
усвідомлення і
постановка проблеми,
актуалізація творчих
мотивів і креативних
спроможностей

2 – творчі здібності:
актуалізація знань,
умінь, норм і цінностей,
виникнення
вмотивованих вчинкових
діянь, а у підсумку –
створення образу
оригінального продукту

4 – професійна
креативність:
уможливлення
зреалізування ресурсів і
потенцій особистості як
індивідуальності,
самоорганізація власного
творчого потенціалу

3 – творчість:
употужнення здібностей
особистості,
зреалізування пошуково-
інтелектуальної та
одночасне здійснення
мислепродуктивної
діяльності циклічно-
вчинкового творення

Рис. 2. Складники професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів

Задатки є передумовою як творчої професійної діяльності, так і становлення креативної особистості фахівця, котрі уможливають внутрішнє спонукання до творчого вчинення, усвідомлення способів постановки і розв'язування проблеми, формування творчих мотивів і креативних спроможностей. Причому трансформація задатків у професійні творчі здібності можлива лише в умовах мислепродуктивної діяльності, і тільки у цьому разі вони розвиваються до рівня актуалізованих творчих здібностей, залишаючись при цьому природними передумовами становлення особистості фахівця-професіонала.

Третій складник професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів – творчість як употужнення спроможностей особистості, результат якого є сформована здатність пізнавати і перетворювати світ, зреалізовувати пошуково-інтелектуальну активність й одночасно здійснювати мислепродуктивну діяльність у ході циклічно-вчинкового творення, задіюючи при цьому пізнавальні, мотиваційні, почуттєво-інтуїтивні, креативні та вольові ресурси для досягнення основної мети креативної діяльності – створення творчого продукту.

І, наприкінці, четвертий складник професійних творчих здібностей майбутніх фахівців психологічного профілю – професійна креативність, яка уможливує зреалізування ресурсів і потенцій власної індивідуальності, виступаючи при цьому як глибинна властивість, котра наповнена особистісним креативним змістом, детермінована привласненням (виробленням) оригінальних чи/або нових способів, прийомів і засобів розв'язування виробничих проблем на підґрунті циклічності творчого вчинення особистості, самоорганізації нею власного творчого потенціалу, самозвітування, рефлексії і саморефлексії інтелектуального та соціального продукотворення.

На основі вищеописаної структури вчинку виокремимо такі компоненти професійних творчих здібностей психолога, як емоційно-когнітивний, потребо-мотиваційний, комунікативно-продуктивний та професійно-креативний (рис. 3).

Емоційно-когнітивний компонент містить: по-перше, здатність людини до екстравертності та домінування, що посилює її вплив на інших людей, оскільки екстравертні особи здатні витримувати більше соціальне навантаження, а з іншого боку – передбачає вміння домагатись свого шляхом переконань, координації, роз’яснень; по-друге – спроможність суб’єкта впливу витратити додаткові зусилля задля зменшення ймовірності невдач, а також уміння ситуаційно мобілізувати власну психодуховну енергетику, проявити наполегливість, активність і витривалість, завзяття при виконанні складних завдань, цілеспрямованість, що характеризує вольовий складник поведінки, неподільно пов’язаний з емоційно-вольовою сферою; по-третє – когнітивні здібності, в яких виявляються первинні значення компетентності, такі як обізнаність, знання, досвід тощо, і які являють собою систему набутих знань з урахуванням їх глибини, обсягу, стилю мислення, нормоетикету, повноти наявності соціальних функцій.

1 – емоційно-когнітивний: здатність до екстравертованості та домінування, уміння ситуаційно мобілізувати власну психодуховну енергетику, цілеспрямованість, що характеризує вольовий складник поведінки

2 – потребо-мотиваційний: потреби, мотиви, цілі, інші стимули (бажання, переконання тощо) творчих виявів особистості, виникнення інтересу до професійної творчої діяльності

4 – професійно-креативний: свідомий контроль за результатами власного творчого вчинення та рівнем свого креативного розвитку чи/або індивідуальних досягнень

3 – комунікативно-продуктивний: зреалізування оптимального стилю спілкування, обговорення процесу творчого вчинення, уможливлення здійснення професійно-креативної діяльності

Рис. 3. Компоненти професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів

Зокрема, фундаментальні знання передбачають перетворення структури та змісту наукових знань, встановлення таких зв'язків між навчальними дисциплінами, котрі дозволяють формувати у фахівців цілісне уявлення про діяльність у певному сегменті суспільного виробництва, що підвищує ступінь застосованості знань, активне їх використання у повсякденні. Відтак в основу даного компонента входить набутий синтез знань: гуманітарних, соціально-економічних, загальнопрофесійних дисциплін; навичок творчої діяльності фахівця, які трансформуються у реальний діяльнісний стан, уможливають продуктивне вчинання. Даний компонент функціонує у вигляді засобів творчої професійної діяльності, потрібних фахівцеві для проектування власної технології управління та організації власної роботи; мовиться насамперед про конструювання логіки творчого процесу; про прийоми і способи самостійного та мобільного розв'язання проблемних ситуацій; про генерування ідей, нестандартного мислення, що водночас сприяє підвищенню його самоосвіти, професіоналізму, внутрішньої культури.

Потребо-мотиваційний компонент – це потреби, мотиви, цілі, інші стимули (потяги, бажання, переконання тощо) творчих проявів особистості; він передбачає наявність інтересу до професійної творчої праці, характеризує потребу особистості у знаннях, у володінні нею ефективними засобами формування професійної майстерності.

Комунікативно-продуктивний компонент професійних творчих здібностей майбутніх психологів охоплює здатність і конкретні вміння ясно та чітко висловлювати свої думки, переконувати, аргументувати, доводити, аналізувати, висловлювати судження, передавати раціональну та емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, узгоджувати свої дії з діями колег, обирати оптимальний стиль спілкування у різних ділових ситуаціях, організовувати та підтримувати проблемний діалог. Підкреслимо, що компетентність фахівця в названому психозмістовому розрізі передбачає також його задіяння в комунікативно-продуктивний формат учинкової дії таких

умінь, як проведення ділових зустрічей та бесід, ділових нарад, ведення ділової переписки, продуктивне спілкування по телефону, вислуховування клієнта, володіння культурою мовлення. Окрім перелічених, до складу вказаного компонента слушно долучити також уміння обговорити проект, план, програму, етапи, засоби та особливості технологічного процесу, публічно виступити зі звітом чи доповіддю. Комунікативні здібності, як відомо, знаходять прояв у лоні співробітництва та колективної творчої діяльності. До них належать: а) здатність розуміти стосунки між людьми, адекватно сприймати ситуацію спілкування, використовувати досвід інших; б) спроможність розуміти партнерів, їхні мотиви та цілі; в) вміння налагоджувати співробітництво і продуктивний діалог; г) здатність відстоювати свої погляди і переконання; д) уміння прогнозувати міжособистісні стосунки; е) знання основних прийомів і технік ділового спілкування; ж) уміння уникати конфліктів. Таким чином, комунікативна компетентність стає однією з пріоритетних рис-якостей сучасного фахівця, оскільки різні види діяльності (управлінська, організаційна, виробничо-технологічна, проектна) здійснюються в безпосередньому професійному контакті з людьми.

Професійно-креативний компонент сутнісно виявляється в умінні особи свідомо контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку, індивідуальних досягнень; у сформованості таких особистісних рис, як креативність, ініціативність, націленість на співробітництво та співпрацю, впевненість у собі, здатність до самоаналізу, антиципації, творчої уяви. Саме цей компонент є засадничим глибинним регулятором особистих досягнень, самокерівництва, мобільності, й водночас стимулятором самопізнання, професійного зростання, вдосконалення майстерності, прискореного розвитку рефлексивних здібностей та формування індивідуального творчого стилю праці. Виокремлення професійно-креативного компонента вкрай важливе, тому що він визначає рівень розвиткового функціонування самооцінки, розуміння власної значущості для інших людей, відповідальності за результати своєї

діяльності, пізнання себе та самореалізації у процесі професійної творчої роботи.

Усі вищезазначені компоненти інтегруються в одне найбільш синтезоване ціле – професійні творчі здібності, які є інтегративною рисою-якістю творчої особистості фахівця-психолога. На підставі виконання вимог методологічних принципів учинковості і практичності людського усупільненого повсякдення у форматі способів, засобів та інструментів професійного методологування є можливість створити нову типологію професійних творчих здібностей майбутніх психологів за відповідними критеріальними ознаками (ступенем готовності до професійної діяльності та компонентним набором професійних творчих здібностей), що й зrealізована нами у пропонованому дослідженні. Зокрема, нами виділено такі типи професійних творчих здібностей психолога: почуттєво-когнітивний; почуттєво-домагальний; переживально-додіяльний; переживально-рефлексивний; пізнавально-потребовий; інтенційно-потребовий; цілепокладальний; рефлексивно-цільовий; проблематично-пізнавальний; діалогічно-спонукальний; комунікативно-діяльний; комунікативно-рефлексивний; предметно-пізнавальний; професійно-полімотиваційний; професійно-вчинковий; саморефлексивно-сенсовий.

Розвиток професійних творчих здібностей особистості – це, насамперед, якісна зміна сфер мисленнєво-пошукового креативного вчинення, їх складників та структурних компонентів через включення професіонала у продуктивну діяльність. Із позицій циклічно-вчинкового підходу виокремлюємо такі механізми професійних творчих здібностей особистості практичного психолога, як проблемно-ситуаційний, мотиваційно-регулятивний, комунікативно-діяльний та рефлексивно-самореалізаційний (рис. 4).

Проблемно-ситуаційний механізм спричинює ситуаційне постання мислекреативної діяльності особистості, оскільки проблемна ситуація, з одного боку, є особливим етапом творчого вчинення, що зумовлює продукування нестандартних ідей, думок, усвідомлення особистістю нових знань у ході

пошуково-інноваційної роботи, з іншого – джерелом творчого мислення, спрямованого на пошук шляхів-способів розв’язання проблеми чи надзавдання.

1 – проблемно-ситуаційний:
ситуаційне постановня
мислекреативної
діяльності, виникнення
внутрішньої
проблемної ситуації,
усвідомлення похідних
завдань творчого
вчинення

2 – мотиваційно-регулятивний:
спонукання
особистості до
професійного
креативного вчинення і
бажання змінити
професійне довкілля,
створити нові об’єкти
чи новий порядок
(творчий продукт)

4 – рефлексивно-самоорганізаційний:
рефлексія процесу і
результату творчого
вчинення, саморефлексія,
яка уможливорює
створення нового чи/або
оригінального продукту,
розвиток рефлексивних
здібностей і
саморефлексія творчого
потенціалу
3 – комунікативно-діяльний: змістове
зреалізування
особистістю нового
способу-шляху
розв’язання проблеми,
власного творчого
потенціалу та плідне
усвідомлення мети
психокреативних зусиль –
створення творчого
продукту

Рис. 4. Механізми професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів

Причому проблемність – «атрибутивна характеристика пізнання, до ієрархії її властивостей, які підлягають першочерговому дослідженню, належать: а) витoki (джерела, першопричини, умови), б) генезис (етапи, фази, закономірності), в) будова (ознаки, структура, оформленість), г) функції (призначення, завдання, доцільність) [7, с. 44]. Крім того, наявність проблемності призводить до виникнення внутрішньої проблемної ситуації: від усвідомленості похідних завдань мислекреативної діяльності до з’ясування креативних результатів і вчинкових дій стосовно створення творчого продукту,

сходження до вершин творчої самоактуалізації особистості. Все це у підсумку уможливорює розвиток професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, оскільки під час здолання серії проблемних ситуацій ними набувається професійна креативність. Тому застосування проблемно-ситуаційного механізму активізує центральну ланку інтелектуально-вольових зусиль психолога-професіонала, творчо-продуктивне мислення у його пошуково-інноваційній діяльності.

Задіяння мотиваційно-регулятивного механізму забезпечує спонукання особистості до продуктивного креативного вчинення, розширює смислове поле розуміння перебігу і результату створення продукту мислекреативної пошуково-інноваційної діяльності і, відповідно, уможливорює ситуаційно динамічну дію спонукань до творчої активності майбутніх практичних психологів, формуючи в них способи зреалізування професійної креативності і творчого перетворення дійсності та спричинюючи бажання змінити професійне довкілля, створити нові об'єкти чи новий порядок у повсякденні речей, подій, справ (творчий продукт). Цей компонент зумовлює також стабільний потяг до продуктивної діяльності, оскільки процес творчості має вибірковий характер і спрямований на позитивне емоційне ставлення до перебігу і результату креативного вчинення, зумовлює появу вмотивованого креативного поля, спрямованості на створення творчого продукту, прагнення до пізнання і перетворення світу та формування внутрішньої мотивації започаткування і розвитку професійної креативності особистості психолога-професіонала.

Комунікативно-діяльний механізм у структурі творчих здібностей майбутніх практичних психологів знаходить відтворення у змістово-діяльному пошуку та зреалізуванні особистістю нового способу розв'язку проблеми, власного творчого потенціалу, інноваційного варіанту шляху розв'язання надзавдання, креативного удіяльнення результату творчості. Причому цей механізм, з одного боку, забезпечує комунікативно продуктивну діяльність стосовно створення оригінальних ідей, креативних образів чи продуктів творчості, а з іншого, – уможливорює плідне усвідомлення та творче

зреалізування мети психокреативних зусиль – створення творчого продукту психологом-професіоналом.

Рефлексивно-самоорганізаційний механізм спричинює у структурі професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів низку уявлень, а саме: а) рефлексію процесу і результату творчого вчинення, що зумовлює усвідомлення перебігу і підсумку творчого процесу; б) усвідомлення особистістю результатів креативної рефлексії і творчо зорієнтованої саморефлексії, які уможливають створення нового чи/або оригінального продукту; в) розвиток рефлексивних здібностей та формування індивідуального творчого стилю професійної психологічної діяльності; і г) саморефлексію творчого потенціалу професіонала психологічної сфери суспільного життя. Причому рефлексивні уміння використовуються психологом під час зреалізування контрольної-оцінкової діяльності, спрямованої на себе і тому зорієнтовані на різні види контролю: на співвідношення отриманих креативних результатів із заданими зразками; на якість здійснення бажаних творчих дій, виконаних лише у мислекреативному плані; на результативність аналізу готових творчих результатів фактично виконаних учинкових дій.

Отже, циклічно-вчинковий підхід дає змогу холістично і головне, синергійно розглянути і збагатити поле розвитку професійних творчих здібностей особистості майбутнього практичного психолога. Причому контури пропонованої структурно-функціональної моделі вказують на те, що вона є евристичною стосовно з'ясування чинників, умов, складових та параметрів формування творчого потенціалу і становлення творчої особистості психолога-професіонала (табл. 1).

Зміна у вчинковій, поведінковій, діяльнісній чи самоорганізаційній сферах креативної мисленнево-пошукової діяльності особистості призводить до їх динаміки та спричинює розвиток новоутворень і якісних змін як у структурі творчого потенціалу, так і в структурі креативної особистості загалом.

**Структурно-функціональна модель професійних творчих здібностей
практичних психологів**

<i>Цільова складова</i>			
Мета: концептуальне уявлення про креативні спроможності студентів-психологів		Завдання: з'ясувати покомпонентну структуру професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів	
<i>Методологічна складова</i>			
Методологічна основа функціонування моделі: циклічно-вчинковий підхід та його принципи – учинковості, циклічності, метасистемності та синергійності			
<i>Змістова складова</i>			
Сфери мисленнєво-пошукового креативного вчинення	Складники професійних творчих здібностей	Компоненти професійних творчих здібностей	Механізми професійних творчих здібностей
Активізаційні сфери: ситуаційна спрямованість на творче пізнання, пошук нових оригінальних підходів стосовно розв'язання повсякденних проблем у психологічній практиці	Задатки: усвідомлення і постановка проблеми, актуалізація творчих мотивів і креативних спроможностей	Емоційно-когнітивний компонент: здатність до екстровертованості та домінування, уміння ситуаційно мобілізувати власну психодуховну енергетику, цілеспрямованість, що характеризує вольовий складник поведінки	Проблемно-ситуаційний механізм: ситуаційне постання мислекреативної діяльності, виникнення внутрішньої проблемної ситуації, усвідомлення похідних завдань творчого вчинення

<p>Конативні сфери: вмотивована система творчих потреб та спонукань на актуалізоване бажання зреалізувати власні креативні спроможності</p>	<p>Творчі здібності: актуалізація знань, умінь, норм і цінностей, виникнення вмотивованих вчинкових діянь, а у підсумку – створення образу оригінального продукту</p>	<p>Потребо-мотиваційний: потреби, мотиви, цілі, інші стимули (бажання, переконання тощо) творчих виявів особистості, виникнення інтересу до професійної творчої діяльності</p>	<p>Мотиваційно-регулятивний механізм: спонукання особистості до професійного креативного вчинення і бажання змінити професійне довкілля, створити нові об'єкти чи новий порядок (творчий продукт)</p>
<p>Діяльні сфери: зреалізування зовнішніх професійно-продуктивних умінь і компетентностей, удіяльна психологічна взаємодія у ході психологічного проектування</p>	<p>Творчість: употужнення здібностей особистості, зреалізування пошуково-інтелектуальної та одночасне здійснення мислепродуктивної діяльності циклічно-вчинкового творення</p>	<p>Комунікативно-продуктивний: зреалізування оптимального стилю спілкування, обговорення процесу творчого вчинення, уможливлення здійснення професійно-креативної діяльності</p>	<p>Комунікативно-діяльний механізм: змістове зреалізування особистістю нового способу-шляху розв'язання проблеми, власного творчого потенціалу та плідне усвідомлення мети психокреативних зусиль – створення творчого продукту</p>

<i>Продовж. Табл. 2.1</i>			
Самоорганізаційні сфери: усвідомлення відповідальності за творче вчинення, виявлення нового чи/або оригінального творчого продукту	Професійна креативність: уможливлення зреалізування ресурсів і потенцій особистості як індивідуальності, самоорганізація власного творчого потенціалу	Професійно-креативний: свідомий контроль за результатами власного творчого вчинення та рівнем свого креативного розвитку чи/або індивідуальних досягнень	Рефлексивно-самореалізаційний механізм: рефлексія процесу і результату творчого вчинення, саморефлексія, яка уможлиблює створення нового чи/або оригінального продукту, розвиток рефлексивних здібностей і саморефлексія творчого потенціалу
Результат: сформованість компонентів професійних творчих здібностей			

Для визначення рівня сформованості компонентів професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів було проведено експериментальне дослідження за визначеною діагностичною програмою.

Дослідження проводилось зі студентами IV-V курсів студентів-психологів з метою вивчення рівня розвиненості компонентів професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів під час навчання у ВНЗ. На нашу думку, зафіксовані особливості прояву професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів дадуть можливість порівняти і зрозуміти зміну сформованості основних компонентів у процесі їх професійного становлення та проаналізувати важливість вивчення умов гармонізації структури їх креативних здібностей. Дослідженням було охоплено 251 студент-психолог 4-5-х курсів психологічного профілю.

Методологічне (загальнонаукове) значення. Запропонована структурно-функціональна модель професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів спрямована не тільки на підвищення рівнів сформованості компонентів професійних творчих здібностей студентів-

психологів, що сприятиме їх здатності до креативної професійної діяльності, й становленню творчої особистості психолога-професіонала.

Висновки. Виходячи із циклічно-вчинкового підходу та його принципів виділено такі компоненти професійних творчих здібностей психологів-практиків як емоційно-когнітивний, потребо-мотиваційний, комунікативно-продуктивний та професійно-креативний.

На підставі виконання вимог методологічних принципів учинковості і практичності людського усупільненого повсякдення у форматі способів, засобів та інструментів професійного методологування є можливість створити нову типологію професійних творчих здібностей майбутніх психологів за відповідними критеріальними ознаками (ступенем готовності до професійної діяльності та компонентним набором професійних творчих здібностей), що й зреалізована нами у пропонованому дослідженні. Зокрема, виокремлено такі типи професійних творчих здібностей психолога: почуттєво-когнітивний; почуттєво-домагальний; переживально-до діяльний; переживально-рефлексивний; пізнавально-потребовий; інтенційно-потребовий; цілепокладальний; рефлексивно-цільовий; проблематично-пізнавальний; діалогічно-спонукальний; комунікативно-діяльний; комунікативно-рефлексивний; предметно-пізнавальний; професійно-полімотиваційний; професійно-вчинковий; саморефлексивно-сенсовий. Розвиток професійних творчих здібностей особистості – це, насамперед, якісна зміна сфер мисленнєво-пошукового креативного вчинення, їх складників та структурних компонентів через включення професіонала у продуктивну діяльність.

Проведене експериментальне дослідження взаємозв'язків підтверджують факт опосередкованого зв'язку емоційно-когнітивного, потребо-мотиваційного, комунікативно-продуктивного і професійно-креативного компонентів та відображають структуру творчих спроможностей психологів-практиків, а також статистично підтверджують запроповану структурно-функціональну модель розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів.

Перспективи використання результатів дослідження і подальшої роботи. Дане дослідження, попри його тематичну цілісність і логіко-змістову завершеність, усе ж виявляє низку похідних проблем, що потребують окремого психологічного вивчення. Зокрема, цілком слушним був би детальний опис, заданих у пропонованих нами структурно-функціональній моделі професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів. Крім того, цікаві результати можна було б одержати у процесі дослідження творчого потенціалу, особливостей становлення креативної особистості на підґрунті циклічно-вчинкового підходу і запропонованої авторської моделі.

Список використаних джерел

1. Бартенєва І.О. Педагогіка вищої школи : [навч. посібн.] / І.О. Бартенєва, І.М. Богданова, І.В. Бужина. – Одеса, ПДПУ імені К.Д. Ушинського, 2002. – 344 с.
2. Klochkova G.M. Pedagogicheskie uslovija formirovanija kreativnoj obshheobrazovatel'noj sredy / G.M. Klochkova // Vektor nauki TGU. – 2001. – # 3 (17). – S. 307-309.
3. Markova A.K. Psihologija professionalizma / A.K. Markova. – М. : Znanie, 1996. – 312 s.4. Психологія вчинку: Шляхами творчості В. А. Роменця / упоряд. П.А. М'ясоїд; відп. ред. А. В. Фурман. – К.: Либідь, 2012. – 296 с.
5. Психологія і суспільство: Спецвипуск, присвячений 85-й річниці з дня народження Володимира Андрійовича Роменця. – 2011. – № 2. – 190 с.
6. Роменець В. А. Історія психології XIX – початку XX ст. / В.А. Роменець. – К.: Либідь, 2007. – 832 с.
7. Фурман А. В. Теорія навчальних проблемних ситуацій : психолого-дидактичний аспект : [монографія] / А. В. Фурман.– Тернопіль-Астон, 2007. 164 с.
8. Фурман А. В. Парадигма як предмет методологічної рефлексії / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2013. – № 3. – С. 72–85.
9. Фурман А. В. Теоретична модель гри як учинення / А. В. Фурман // Наука і освіта. – 2014. – № 5. – С. 95–104.

10. Фурман А.В., Шандрук С.К. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі : [монографія] / Анатолій Васильович Фурман, Сергій Костянтинівич Шандрук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.

References transliterated

1. Bartyenyeva I.O. Pedagogika vyshchoyi shkoly : [navch. posibn.] / I.O. Bartyenyeva, I.M. Bohdanova, I.V. Buzhyna. – Odesa, PDPU imeni K.D. Ushyns'koho, 2002. – 344 s.

2. Klochkova H.M. Pedagogicheskiye usloviyya formirovaniya kreatyvnoy obshcheobrazovatel'noy sredy / H.M. Klochkova // Vektor nauky THU. – 2001. – # 3 (17). – S. 307-309.

3. Markova A.K. Psikhologhiya professyonalizma / A.K. Markova. – M. : Znanye, 1996. – 312 s.

4. Psikhologhiya vchynku: Shlyakhmy tvorchosti V. A. Romentsya / uporyad. P.A. M'yasoyid; vidp. red. A. V. Furman. – K.: Lybid', 2012. – 296 s.

5. Psikhologhiya i suspil'stvo: Spetsvypusk, prysvyachenyy 85-y richnytsi z dnya narodzhennya Volodymyra Andriyovycha Pomenetsya. – 2011. – # 2. – 190 s.

6. Romenets' V. A. Istoriya psikhologhiyi KhIKh – pochatku KhKh st. / V.A. Romenets'. – K.: Lybid', 2007. – 832 s.

7. Furman A. V. Teoriya navchal'nykh problemnykh situatsiy : psikhologho-dydaktychnyy aspekt : [monohrafiya] / A. V. Furman.– Ternopil'-Aston, 2007. 164 s.

8. Furman A. V. Paradyhma yak predmet metodolohichnoyi refleksiyyi / Anatoliy V. Furman // Psikhologhiya i suspil'stvo. – 2013. – # 3. – S. 72–85.

9. Furman A. V. Teoretychna model' hry yak uchynennya / A. V. Furman // Nauka i osvita. – 2014. – # 5. – S. 95–104.

10. Furman A.V., Shandruk S.K. Orhanizatsiyno-diyal'nisni ihry u vyshchiiy shkoli : [monohrafiya] / Anatoliy Vasyl'ovych Furman, Serhiy Kostyantynovych Shandruk. – Ternopil': TNEU, 2014. – 272 s.